

Motion till riksdagen

1988/89:Ju821

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Kriminalpolitik m.m.

Kriminalpolitik kan inte begränsas till de frågor som traditionellt betraktas som kriminalpolitiska frågor, nämligen brott, straff, fängelser, domstolar etc.

Den bästa kriminalpolitiken bedrivs genom en solidarisk politik inom andra samhällsområden som arbetsliv, boende, skola, barnomsorg etc. Dessa avsnitt av samhällspolitiken har ett nära samband.

Alla kriminella problem måste också sättas in i sitt sammanhang, sitt sociala och sitt klassmässiga sammanhang. Lösryckta ur sitt sammanhang kan exempelvis kriminalpolitiska åtgärder öka förtrycket mot människor som redan lever i en utsatt situation, kan gynna vissa grupper på andras bekostnad eller låta sig styras av populistiska strömningar.

Försämringar i rättsskyddet i form av ändrade regler för rättshjälp, planer på fler fängelseplatser och längre fängelsestraff är alla steg bort från 1974 års kriminalvårdsreform.

Vad vi i dag behöver är en kriminalpolitik med starka inslag av humanism, medmänsklighet och en tro på människors egna inneboende resurser.

Allmänvanliga brott

Med allmänvanliga brott menar vi brott som begås av många människor, såsom enklare trafik-, skatte-, bidrags-, och tullbrott. Den allmänna rättsuppfattningen påverkar man bäst genom att rättssystemet uppfattas som rättvist. Om samhället ingriper hårt mot obetydliga brott, men agerar undfallande när det gäller grova brott (exempelvis ekonomisk brottslighet), undergräver man rättskänslan. Klara samband finns mellan människors rättsuppfattning och den här typen av brott.

Överträdelse mot trafiklagarna är i dag de allvarligaste brotten i kategorin allmänvanliga brott. Den utveckling vi har med allt större nonchalans mot hastighetsgränser, trafikljus och andra trafikregler är mycket oroande. Hastighetskontroll kan med fördel bedrivas med tekniska hjälpmedel, så kallad automatisk hastighetsövervakning. Vi föreslår därför att möjligheten att beivra trafikbrott förstärks.

Organiserad brottslighet

Med organiserad brottslighet menar vi sådan brottslighet där förövarna mer eller mindre har ställt sig utanför samhället och försörjer sig på sin brottslighet. Det kan vara narkotikaförsäljning, häleri, smuggling i stor skala, olagliga spel- och klubbverksamheter etc.

Den organiserade brottsligheten är alltså ingen impulsbrottslighet. Eftersom dessa brottslingar i regel inte har "lagliga" inkomster, är det svårt och verkningslöst att utdöma ekonomiska straff i påföljdsdelen. Därför är frihetsberövande straff i någon form nödvändigt, men straffet måste kombineras med sociala insatser både under och efter strafftiden för att ge brottslingen reella möjligheter att inlemmas i samhället. Därför anser vi att uppföljning och stöd i form av kontaktperson (övervakare) skall tilldelas personer som straffats för denna typ av brott.

Socialt betingad brottslighet

Med socialt betingad brottslighet menar vi brott som begås av människor i socialt eftersatta miljöer, då ofta i förening med missbruk.

Genom den utslagning som sker i samhället, hamnar människor i en situation som de har svårt att bemästra. Denna typ av brottslighet kan hänföras till brottslingens svåra sociala livssituation och kan därför inte bekämpas med hårdare och längre fängelsestraff eller en strängare behandling på anstalterna.

Också i ekonomiskt starkare grupper uppstår situationer, kriser i relationer mellan människor som ibland kan leda till brottsliga handlingar. Människors sociala problem liksom människors kristillstånd kan inte straffas bort.

När det gäller mycket grova brott som mord, misshandel eller grov organiserad brottslighet som har sin grund i sociala missförhållanden krävs straffsanktioner, men tyngdpunkten i sanktionerna skall vara sociala stödåtgärder och vård under fängelsetiden men även efteråt.

Att vi har klara och tydliga lagar, att förutsebarheten och proportionaliteten i påföljdsdelen är god är naturligtvis viktigt för den allmänna rättsuppfattningen. Men vad som är ännu viktigare för individen och för samhället är att de som begår brott återanpassas i samhället.

När det gäller socialt betingade brott måste man mer än vid andra typer av brott ta hänsyn till individen och till individens sociala förhållanden. Den fokusering som nu sker på brottets svårighetsgrad, förkastlighet och brottsupprepning med hårdare och längre straffutmätningar, kommer inte att medföra färre socialt betingade brott. All tillgänglig forskning, liksom internationella jämförelser, visar att så inte är fallet.

Vpk säger därför nej till den föreslagna utökningen av antalet fängelseplatser (200 st), eftersom en sådan åtgärd inte på något sätt förbättrar situationen när det gäller socialt betingad brottslighet.

De medel som anslagits (13,8 milj kr för nya platser i Uppsala och Kristianstad och 23 milj kr för att öppna tidigare stängda platser) anser vi används på ett bättre sätt om de anslås till rättshjälp.

Ekonomisk brottslighet

Är ekobrottskampen slut, har den ekonomiska brottsligheten minskat? Är den lägre i dag än för fem år sedan när arbetet i ekobrottskommittén pågick? Ja, det är frågor som man har anledning att ställa sig. Ska vi nöja oss med (som det står i propositionen) att det pågår en del utredningar och

utvärderingar? Ska vi nöja oss med att det nämns som ett prioriterat område i propositionens målbeskrivning, men sedan inte tilldelas några resurser? Nej, vi tycker att det nu behövs krafttag från samhällets sida för att komma tillrätta med utbredningen och utvecklingen inom denna del av brottsligheten.

Vi vill definitionsmässigt skilja ekonomisk brottslighet från vad vi i denna motion kallar organiserad brottslighet, bl.a. därför att vi i påföljdsdelen anser att de skall bedömas olika. Ekonomisk brottslighet anser vi det vara när brotten begås som en del av annan verksamhet. De som begår denna typ av brott är oftast personer i framskjutna positioner, som med syfte att för egen, sin familjs eller sitt företags räkning försöker skaffa sig ekonomiska fördelar. Det kan vara företag som bryter mot arbetsmarknads- och arbetsmiljölagar, som bryter mot miljölagar eller skattelagar. Brott mot konkurrenslagar och valutalagar är en brottstyp som ökar. Andra områden av "affärsvärlden" som det finns anledning att närmare granska är olika bolagsformer och viss bankverksamhet m.m. som har som enda syfte att undandra skatt. Företeelser som i dag är lagliga men som av människor i allmänhet uppfattas som oriktiga och djupt orättvisa. Vi anser därför att det finns skäl att vidga begreppet och se över lagstiftningen.

Vi anser att samhället måste ges ökade möjligheter till kontroll och insyn i näringslivet, bl.a. genom etableringskontroll för att förebygga brottslighet. En ökad revisionsrätt överlag bör införas, för att bättre kunna kontrollera hur företag följer lagstiftningen. En omfördelning av polis- och åklagarresurserna behövs så att brottsupptäckt kan beivras snabbt och effektivt.

Många områden inom ekobrottsligheten kräver specialkunskaper både för att utreda, beivra och döma. Vi anser det vara viktigt att berörda instanser inom rättsväsendet bygger upp en sådan kompetens. Straffsatserna för ekobrott måste ses över och sättas så högt att det blir olönsamt att begå den typen av brott. En fortlöpande översyn av lagarna är viktig, eftersom det hela tiden dyker upp nya problem med nya verksamheter och nya typer av brott.

Ungdomsbrottsligheten

När det gäller unga lagöverträdare kan Sverige bli ett föregångsland. Främst genom att helt avskaffa häktning och fängelsestraff för ungdomar under 18 år. Om häkte och fängelse är enda platsen för ett barn så har vi verkligen visat vår vanmakt.

Barn och ungdomar vill veta vad som gäller, vill ha tydliga regler. Därför är det viktigt att den vuxnes och samhällets reaktioner vid lagöverträdelse är omedelbar, logisk och väl avvägd. Det är viktigt att det finns en direktkoppling mellan förseelse och påföljd, som den unge förstår. Men dessa barn och ungdomar behöver också förståelse, värme, kärlek, goda förbindelser och tydliga vuxna. Vuxenvärlden i dag ger dubbla budskap och dessa unga har ofta utvecklat en massiv misstro mot vuxna. Därför struntar de i de vuxnas moral, regler och värderingar.

Sverige borde även kunna bli ett föregångsland när det gäller att bygga upp en väl fungerande åtgärdsplan för barn och ungdomar som har eller riskerar att utveckla ett brottsligt beteende. Denna åtgärdsplan skulle innefatta allt

från stöd till föräldrar, olika sorters fosterhem (enskilt, storfosterhem), samhällstjänst till behandlingshem.

Mot. 1988/89
Ju821

I sammanhanget bör nämnas att majoriteten av registrerade ungdomsbrott är tillfälliga, enstaka, ofta odramatiska händelser där sociala insatser kan vara av ringa och tillfällig art. De flesta av nu uppräknade alternativ finns redan, men vad som uppenbarligen fattas är överblick, samarbete och samordning av insatserna. Någon form av samordnande instans behövs.

Polisens arbete

Enligt vår mening måste polisens arbete radikalt omprioriteras. Mer resurser behövs till att bekämpa ekonomisk och organiserad brottslighet. Mer resurser behövs också till brottsförebyggande verksamhet, bl.a. i form av kvarterspoliser. Förslaget om att inrätta administrativa tjänster för att lösgöra poliser till mer polisiära arbetsuppgifter tycker vi är bra eftersom det då finns möjligheter att göra de omprioriteringar som vi föreslår.

Kvarterspolisernas närvaro i bostadsområden, som medverkande i skolans undervisning, som en person som människorna i bostadsområdet känner, anser vi vara en viktig del i den brottsförebyggande verksamheten, kanske den viktigaste när det gäller brott som vandalism, våld och vissa missbruksbrott. Däremot är vi negativa till en utveckling som innebär ökad koncentration av polisstyrkor till centrala delar av polisväsendet, av typen kravallpolis och styrkor för terroristbekämpning, eftersom vi inte i dag har den typen av brott.

Ett klart hot mot rättstryggheten anser vi det däremot vara att polisen utreder misstänkta brott begångna av kollegor. En opartisk myndighet måste snarast överta den uppgiften. Att en opartisk myndighet sköter utredningar vid brottsmisstanke mot polis är inte bara trygghet för allmänheten utan även för polisen, genom att misstanke om partiskhet minskar.

Behovet av större öppenhet och insyn i polisens arbete, tar vi upp i en särskild motion. I en särskild motion tar vi även upp frågan om rekrytering av invandrare till polisutbildning.

Rätten till rättshjälp och offentligt biträde

Målet för rättshjälpslagen, som infördes 1 juli 1973, var att "rättshjälp skulle ges i sådan utsträckning att ingen av ekonomiska skäl skulle vara förhindrad att ta tillvara sina rättsliga intressen". Denna lag har undan för undan urholkats på ett sätt så att det inte finns mycket kvar av den ursprungliga reformen. Stora rättsområden har undantagits från rättshjälp och förts över i en försäkringsfär, varvid försäkringsbolagen genom villkorsbestämmelser försämrat de skadelidandes möjligheter att ekonomiskt och på andra sätt tillvarata sin rätt.

Det faktum att en tredjedel av alla som ådöms fängelsestraff får stå inför rätta utan offentlig försvarare är helt oacceptabelt. Att flyktingars och andra underprivilegerades möjligheter både att få rättshjälp och att fritt välja rättsligt biträde inte kan tillgodoses är även det oacceptabelt. I sammanhanget bör nämnas att antalet privata försvarare har ökat markant, ja mer än fördubblats sedan 1982. Det är huvudsakligen de välbeställda som utnyttjar

den utvägen. Att kunna köpa sig rättssäkerhet anser vi vara mycket stötande.

Mot. 1988/89
Ju821

Rättshjälpkommitténs arbete är inte slutfört. Det har redovisats i fem betänkannden. Kommitténs uppgift var att se över rättshjälpssystemet för att minska statens kostnader. Kostnaderna har minskat, men till vilket pris? Är Sverige ett så fattigt land att vi inte har råd med en fullgod rättssäkerhet för alla?

Vpk yrkar att riksdagen ger regeringen i uppdrag att göra en översyn av reglerna för rättshjälp och rätten till rättsligt biträde så att målet för rättshjäpplagen från 1973 kan förverkligas och utgöra den hörnsten i rättssäkerheten som den var avsedd att vara. Naturligtvis är det ej relevant att utgå ifrån att ALLA områden som då omfattades av rättshjälp även skall ingå nu, men däremot kan det visa sig att nya områden har tillkommit.

Utöver den nödvändiga översynen av rättshjäpplagen behövs omedelbara åtgärder för att tillförsäkra alla som riskerar att bli dömda till fängelsestraff en försvarare. Vpk föreslår att riksdagen anslår ytterligare 50 miljoner kronor för rättshjälp.

Kontraktsvård

Möjligheten att döma till kontraktsvård har införts i år. Lagen uttalar att det främst skall gälla personer med missbruksproblem och som skulle ha dömts till kortare eller längre fängelsestraff. Frivilligheten är här ett viktigt inslag om vården skall lyckas. Vi tror på denna påföljdsform och anser att den skall kunna användas i större utsträckning framledes.

En annan grupp av brottslingar, där vård är nödvändig, ja enda alternativet, är sexualbrottslingar och misshandlare. Denna typ av brott utförs av personer som är i uppenbart behov av vård. Det visar det faktum att de ofta begår samma typ av brott efter avslutad strafftid. Dessa brottslingar blir inte mindre brottsbenägna av fängelsestraff. Det har även av genomförda undersökningar framkommit att förövarna själva nästan alltid har varit utsatta för sexuella brott, misshandel som barn eller att de själva har bevittnat misshandel i hemmet under sin barndom. Man har därför anledning att tro att det är skador som uppkommit i ett tidigt stadium av deras liv och som de ej har fått bearbetade och behandlade, som ligger till grund för deras brott. Vi anser därför att det bästa skyddet för kvinnor och barn (vilka är de som oftast råkar ut för den här typen av brott) är att förövaren får adekvat vård. Det alternativ som vi har i Sverige i dag, i blygsam skala, är kontraktsvård, som vi anser bör byggas ut. Erfarenheter från andra länder visar ett tillfredsställande resultat av denna påföljdsform.

Våldtäkt, sexuella övergrepp och misshandel av kvinnor tar vi upp i en särskild motion.

”Samhällstjänst”

”Samhällstjänst” är en sanktion med botgörande element istället för traditionella straffsanktioner. Denna påföljd finns nu i alla Europas länder utom Sverige och Finland. Det som bl.a. är bra med denna form är att tidigare ej straffade inte placeras i fängelse tillsammans med andra kriminell-

la, utan kommer i kontakt med icke kriminella, oftast vänliga och engagerade människor. De har då även möjligheter att få nya intressen och en meningsfull fritid. Den begränsade statistik som finns visar också på en klart lägre återfallsprocent.

I budgetpropositionen nämns att det i justitiedepartementet förbereds ett förslag om försöksverksamhet med "samhällstjänst", vilket vi välkomnar. Ett orubbligt krav är dock att samhällstjänst inte skall inkräkta på den allmänna arbetsmarknaden utan som i den danska modellen samarbeta med frivilligorganisationer typ idrottsrörelser och andra frivilligorganisationer som i sin verksamhet utför vissa hjälparbeten (typ bistånd) eller med återvinning, miljöskyddsarbete o.d.

Mot. 1988/89
Ju821

ADB-program, samkörning och personnummer

Den nya teknik som kommit med datasamhället ger en helt annan dimension åt de kontroller som kan utövas. Dagens datateknik innebär att man på ett heltäckande sätt kan kontrollera samtliga uppgifter som råkar finnas i datasystemet. En generell användning skulle kunna leda inte bara till en fullständig kontroll utan även till synnerligen allvarliga misstag.

Vi anser att offentlighetskommitténs förslag SOU 1984:31 om ett särskilt personregister är ett förslag som bör övervägas.

Vi anser även att datalagrad information endast skall få användas och bearbetas för det syfte som angivits vid insamlandet av uppgifter och att avsteg från detta endast får ske efter medgivande av den enskilde eller om det är av avgörande betydelse för samhället och då endast med stöd av lag fattad av riksdagen. Den som lämnar en uppgift skall underrättas om datalagring av uppgiften kommer att ske och även få besked om ändamålet för lagringen. Arbete pågår med en utbyggnad av sekretess- och integritetsfrågor, vilket gör att vi i denna motion inte ställer några yrkanden.

Hemställen

Mot bakgrund av det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att möjligheten att beivra trafikbrott bör förbättras bl. a. genom automatisk trafikövervakning,

2. att riksdagen avslår regeringens förslag om utökning av antalet fängelseplatser,

3. att riksdagen till kriminalvårdsanstalterna för budgetåret 1989/90 anslår 36 800 000 kronor mindre än vad regeringen föreslagit eller således 1 779 366 000 kronor,

[att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagstiftningen när det gäller företeelser som exempelvis skatteplanering,¹]

[att riksdagen hos regeringen begär en översyn av vilka branscher/företag som bör omfattas av etableringskontroll och redovisningsskyldighet till myndighet,²]

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ekobrottsområdet bör ges en högre prioritet genom att en omfördelning av polis- och åklagarresurserna görs, så att brottsupptäckt och beivran kan göras snabbt och effektivt,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att det behövs en översyn av straffsatserna för ekonomisk brottslighet så att straffsatserna höjs till en nivå som gör att brott av denna typ inte lönar sig ekonomiskt,

6. att riksdagen hos regeringen begär lagförslag som innebär att häktning och fängelsestraff för ungdomar under 18 år avskaffas,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående åtgärdsplan samt samordnande instanser när det gäller unga lagöverträdare,³]

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av kvarterspolisier,

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag som innebär att en opartisk myndighet sköter utredning av brottsmisstanke mot polis,

9. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av reglerna för rättshjälp och rätt till rättsligt biträde, med direktivet att förbättra rättsskyddet för ekonomiskt svaga grupper,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att rätten till offentligt biträde alltid bör tillgodoses om påföljden kan bli frihetsberövande i någon form,

11. att riksdagen till rättshjälpkostnader för budgetåret 1989/90 anslår 50 000 000 kronor utöver vad regeringen har föreslagit eller således 400 000 000 kronor,

12. att riksdagen hos regeringen begär lagförslag om kontraktsvård i påföljdsdelen för sexual- och grova misshandelsbrott,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående inriktningen på den planerade försöksverksamheten med samhällstjänst.

Stockholm den 24 januari 1989

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Lars-Ove Hugberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Hans Petersson (vpk)

¹ 1988/89:Sk823

² 1988/89:N365

³ 1988/89:So330